

Αριθμ. Πρωτ. Φ.1/3/54 Έν Καισαριανῇ τῇ 14ῃ Ἰανουαρίου 2011

ΕΓΚΥΚΛΙΟΣ 108η

Πρός
τό πλήρωμα τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως μας
Ἀδελφοί καί τέκνα ἐν Κυρίῳ χαίρετε

Ἡ Ἐκκλησία μας καί ἰδιαίτερα ἡ Ἑλληνική Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τιμᾷ σήμερα (30 Ἰανουαρίου) «τόν ἐν θεολογίᾳ περιβόητον Γρηγόριον, τήν Βασίλειον τῆς Ἐκκλησίας στολήν, τόν μέγαν Βασίλειον τό χρυσοῦν τῆς οἰκουμένης στόμα, τό τῆς σοφίας πέλαγος τόν ὡς ἀληθῶς Χρυσόστομον», ὅπως γράφει κατὰ τόν ἔννατο αἰῶνα ὁ μέγας καί ἱερός Φώτιος (Ἐπιστολή ΙΒ΄ Μιχαήλ Θεοσκεπάστῳ Βασιλεῖ §16, Ρ.Γ. τόμος 102, στήλη 729Α).

Οἱ ἅγιοι Πατέρες δέν ἀναδείχθηκαν μόνο ὑποδειγματικοί ἀρχιερεῖς, σοφοί ἐπιστήμονες γιά τήν ἐποχή τους, ἐμβριθεῖς συγγραφεῖς καί φωστῆρες τῆς θεολογίας, ἀλλά καί μεγάλοι διδάσκαλοι μέ τήν εὐρεία σημασία τῆς λέξεως. Οἱ ἐκπαιδευτικές ἀρχές τους ἐπηρέασαν τήν παιδεία γιά πολλούς αἰῶνες. Ἡ συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας τούς ἀναγνώρισε ὡς διδασκάλους.

Γί' αὐτό οἱ τρεῖς ἅγιοι Πατέρες μας ἀπό τό ἔτος 1842, ὀλίγα μόλις ἔτη μετά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους μας ἀπό τήν ἐπὶ τέσσερεις αἰῶνες ὑποδούλωση

στούς Τούρκους καί τήν ἀνακήρυξη τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, ὀρίσθηκαν καί προστάτες τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καί τῶν ἐλληνικῶν Γραμμάτων.

1. Παιδαγωγοί

Εἶναι εὐκαιρο σήμερα νά θυμηθοῦμε μερικές διδασκαλίες τους πού εἶναι ἐγκατεσπαρμένες στά συγγράμματά τους, στά κηρύγματά τους, στήν δογματική τους καί ἀπολογητική διδασκαλία τους, στά ἐρμηνευτικά ἔργα τους καί τέλος στίς ἐπιστολές τους. Ὑπῆρξαν καί οἱ τρεῖς ἄνθρωποι μέ γνήσια ἐνδιαφέροντα γιά τήν ἀγωγή τοῦ νέου ἀνθρώπου. Συνδύασαν τήν θεωρία μέ τήν πράξη. Τά κηρύγματά τους δέν περιεῖχαν δεοντολογικές παραινέσεις καί ἠθικολογίες ἀλλά πλούσια παραδείγματα, ζωντανές εἰκόνες, ἀντιληπτές καί προσιτές παραστάσεις τῆς σύγχρονης ζωῆς. Δέν ἀρκέσθηκαν ὡς θεωρητικοί θεολόγοι σέ σχολαστικά ἀκαδημαϊκά γυμνάσματα. Ἀντιθέτως μελέτησαν μέ πείρα κι ἔκαναν συγκεκριμένες συστάσεις γιά τήν σχολική ἀγωγή, τήν παιδική ἡλικία καί τούς νεανικούς κινδύνους, τόν τρόπο διδασκαλίας, τήν πρώτη ἀνάγνωση καί γραφή, τίς διάφορες βαθμίδες ἐκπαίδευσεως μικρῶν, νέων καί ἐνηλίκων. Γιά τούς μεγάλους παιδαγωγούς ἡ ἐκπαίδευση δέν περιορίζεται σέ κάποια ἡλικία, ἀλλά εἶναι ὑπόθεση ὅλων τῶν ἡλικιῶν. Δέν δικαιοῦται νά ἰσχυρισθεῖ κάποιος, «ἐπί τέλους ἔφθασα».

2. Ἡ ἰδεώδης παιδεία.

Οἱ τρεῖς ἱεράρχες ἀναγνωρίζουν τήν τεράστια ἀξία τῆς ἀγωγῆς καί μορφώσεως καί κατέταξαν τήν παιδεία μεταξύ τῶν πρώτων ἀξιῶν, τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Θεωροῦν τήν μόρφωση τῆς ψυχῆς καί τῆς διάνοιας καθολική ὑποχρέωση «τέχνη τεχνῶν καί ἐπιστήμη ἐπιστημῶν» (Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος Β΄, Ἀπολογητικός τῆς εἰς Πόντον φυγῆς ἔνεκεν*, PG 35,425). Γράφει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὅτι «οἶμαι δέ πᾶσιν ἄν ὁμολογησθαι τῶν νοῦν ἔχόντων παιδευσιν τῶν παρ' ἡμῖν ἀγαθῶν εἶναι τό πρῶτον» (Γρηγορίου Θεολόγου, *Εἰς τόν Μέγαν Βασίλειον Ἐπίσκοπον Καισαρείας Καππαδοκίας Ἐπιτάφιος*, §11, P.G. 36,508).

Από όλα τὰ ἀγαθὰ πού ἔχουμε στή διάθεσή μας τό πρῶτο εἶναι ἡ ἐκπαίδευση.

Ἡ ἐκπαίδευση (δηλαδή ἡ μόρφωση) εἶναι τό μόνο πού καλλιιεργεῖ ἐκλεπτύνει, ἀνυψώνει καί καθιστᾷ ἐλεύθερο τό πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὅχι βέβαια ὅποιαδήποτε ἐκπαίδευση. Οἱ Πατέρες διαχωρίζουν τήν χρήσιμη ἀπό τήν φθοροποιό παιδεία. Θεωροῦν ἀναγκαῖο νά ἀποκτήσει ὁ ἄνθρωπος ἐνσυνείδητη κατανόηση τῆς παιδείας, νά μπορεῖ νά ἐκλέγει τήν ὠφέλιμη καί νά ἀποφεύγει τήν ἀνώφελη καί ἐπιζήμια.

«Ἀναγκαία ἡ τῆς παιδείας ἐπίγνωσις, πρὸς τε τὴν αἵρεσιν τῆς ὠφελίμου παιδείας, καί πρὸς τὴν ἀποφυγὴν τῆς ἀνονήτου καί βλαβεραῆς» (Μεγάλου Βασιλείου, Ὁμιλία IB', Εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Παροιμιῶν, P.G. 31, 397).

Οἱ ἀπόψεις τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς παιδείας ἐπηρέασαν τόσο τὴν στάση τῆς Ἐκκλησίας ὅσο καί τῆς Πολιτείας γι' αὐτό καί ἡ παιδεία δέν ἔγινε προνόμιο μόνο τῶν κληρικῶν, ὅπως συνέβη στὴν μεσαιωνικὴ χριστιανικὴ Δύση, ἀλλὰ καί τῶν λαϊκῶν.

Οἱ αὐτοκράτορες ὅπως ὁ Βασίλειος ὁ Α' ἐξέδωσαν εἰδικούς νόμους ἢ ἄφηναν παρακαταθήκη τονίζοντας τὴν ἀνάγκη τῆς ἐκπαιδεύσεως ὄχι μόνο γιὰ τοὺς κρατικούς λειτουργοὺς ἀλλὰ καί γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες τῆς αὐτοκρατορίας.

«Βιωφελές τι χρῆμα καί σπουδαιότατον οὐ μόνον βασιλεῦσι, ἀλλὰ καί ἰδιώταις, ἡ παιδεία. Καί γὰρ τοῖς κεκτημένοις, αὐτὴν καί κατὰ σῶμα καί κατὰ ψυχὴν τὰ μέγιστα ὠφελεῖ...ταύτην οὖν σε ...ἡγεμονεύουσιν ...τὴν βασιλείαν ἔχειν νοουθετῶν» γράφει ὁ αὐτοκράτορας Βασίλειος στό διάδοχο γιό του Λέοντα τόν Στ' τόν Σοφὸ (P.G. τόμος 107 XXIA).

«Τῆς παιδείας ἡ κτῆσις τῷ γεγηρακότι...γίνεται βίου βακτηρία κατὰ τὸν ἀνθοῦντα τὴν νέαν ἡλικίαν εἰς ἀρετὴν ὥρα ἀλύπους διαβιθάζει παιδείας τοίνυν σοφίαν καί ἀρετὴν τοὺς σοὺς παῖδας, ἵνα καί νεάζοντες ὡραίαν ἔχουσιν τὴν βασιλείαν καί γεγηρακότες μὴ δέωνται τῆς ἐτέρων βοηθείας» συμβουλεύει ὁ ἱερός Φώτιος (Φωτίου ἐπιστολαὶ ἐκδ. Ἰωάννου Ν. ΒΑΛΕΤΑ, Λονδῖνο 1864 σελ. 447).

Ἡ παιδεία ὁμορφαίνει τήν ζωή τῶν νέων καί ἀποβαίνει στήριγμα καί παρηγορία γιά τούς ἡλικιωμένους.

3. Ὁ σκοπός τῆς ἰδεώδους παιδείας· Παιδεία πρὸς θέωση.

Οἱ ἅγιοι Πατέρες δέν πίστευαν μόνο στήν ἀξία τῆς παιδείας. Πίστευαν καί σέ ὀρισμένη φιλοσοφία. Τό ἐκπαιδευτικό ἰδανικό τους ἦταν συγκεκριμένο, εἶχε σταθερό σκοπό καί κατεύθυνση.

Γιά τούς ἁγίους Πατέρες ἡ διάπλαση καί ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου δέν ἔγκειται στήν ἀπόκτηση γνώσεων, πτυχίων καί περγαμηνῶν. Εἶναι δυνατόν νά γίνει κάποιος μέγας ἐπιστήμονας ἢ διάσημος πολιτικός, μέγας κοινωνικός ἢ ἐμπορικός παράγοντας χωρίς νά εἶναι μορφωμένος. Οἱ Πατέρες μας ἀπέβλεπαν στήν δημιουργία ἐνάρετου ἀνθρώπου, στήν διάπλαση τοῦ χαρακτήρα πού νά περιέχει μερικές θεμελιώδεις πνευματικές ἀρχές καί ἀξίες οἱ ὁποῖες ρυθμίζουν τήν ζωή του καί τίς σχέσεις του μέ τήν κοινωνία.

Τά γνωρίσματα τοῦ «πεπαιδευμένου» εἶναι ἡ ἱκανότητα νά κρίνει ψύχραιμα καί μέ περίσκεψη, νά καθοδηγεῖται πάντοτε ἀπό τήν πίστη σέ ἀξίες ἀλλά καί ἀπό τόν ὀρθό λόγο. Εἶναι ἐπίσης ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς καί ἡ ἀνεκτικότητα, ὁ σεβασμός πρὸς τά δικαιώματα, τήν ἐλευθερία καί τά προνόμια τῶν συνανθρώπων. Ὁ μορφωμένος ἄνθρωπος εἶναι μετριόφρονas διατυπώνει ἀδιάκοπα ἐρωτήσεις καί ἐπιδιώκει νά μορφωθεῖ καί νά καλλιεργηθεῖ περισσότερο. Δέν θεωρεῖ τόν ἑαυτό του κέντρο τοῦ κόσμου τῆς κοινωνίας καί τῆς οἰκογένειας μέσα στήν ὁποία ζεῖ. Ἐχει αὐτογνωσία.

Ἀλλά ἡ ἐκπαίδευση καί ἡ μόρφωση τοῦ ἀνθρώπου δέν πρέπει νά ἀποβλέπουν μόνο στό πῶς ὁ ἄνθρωπος θά καλλιετερεύσει τούς ὅρους τῆς ζωῆς του καί πῶς θά βελτιώσει τίς σχέσεις του μέ τούς συνανθρώπους του. Σημαντικότερο εἶναι τό πῶς θά μπορέσει νά «ἀναλάβει» πνευματικά φτερά γιά νά πετάξει πρὸς τόν Δημιουργό Του. Ὡραῖα τό διατύπωσε ὁ διανοούμενος μοναχός Θεόδουλος πού γράφει : *«Ὅσον μᾶλλον ταύτης (τῆς παιδείας) μετέχει (ὁ ἄνθρωπος), τοσοῦτο*

μᾶλλον ἀφίσταται μέν, τῶν ἀνθρώπων μεθίσταται δέ πρὸς Θεόν» (Θεοδούλου Μαγίστρου (περί τό 1332 μ.Χ.), Λόγος περί Βασιλείας §ΚΣ΄ P.G. 145,1 στ. 489B).

Ἡ ἐκπαίδευση τοῦ ἀνθρώπου «μέχρις οὔ μορφωθῇ Χριστός ἐν αὐτῷ» (Πρὸς Γαλάτας δ΄ 19) γίνεται συνώνυμο μέ τήν παιδεία πρὸς θέωση.

Συνεπῶς σέ τελευταία ἀνάλυση τό ἐκπαιδευτικό ἰδεῶδες τῶν Πατέρων ἦταν ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἀπόκτηση ὅμως τοῦ ἀνώτατου ἀγαθοῦ τῆς παιδείας εἶναι ἓνα δυσχερέστατο καί πολύ κοπιαστικό ἔργο, πού ἀπαιτεῖ συνεχῇ ἐξέλιξη καί πνευματική ἐπαγρύπνηση. Ὁ μέγας Βασίλειος ὑπογραμμίζει ὅτι «τραχεῖα μέν πρῶτον καί δύσβατος, καί ἰδρωτός συχνοῦ καί πόνου πλήρης, ἡ πρὸς ἀρετὴν φέρουσα καί ἀνάντης ὁδός » (Μεγάλου Βασιλείου, Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων P.G. 31,572).

Ἡ δυνατότητα τῆς ὁμοιώσεως μέ τόν Θεό, ἥτοι τῆς θεώσεως, δόθηκε στόν ἄνθρωπο κατά τόν χρόνο τῆς δημιουργίας, ἀλλά εἶναι ἔργο συνεχοῦς παιδείας μέ τήν ὁποία ἡ θέωση ἀρχίζει ἀπό τήν παροῦσα ζωή, ἀλλά ὀλοκληρώνεται στήν μελλοντική. Ἐκπαιδευόμενος ὁ ἄνθρωπος πρέπει νά πορεύεται πρὸς τήν ἀρετή «Ἄνθρωποι κατ' αὐτό ὁμοιοῦνται Θεῷ, ὅταν μηδέν πάσχουσι παρά τῶν ἐπηρεάζειν βουλομένων, μηδέ ὑβρίζοντων ὑβρίζονται, μηδέν τυπτόντων τύπτονται, μηδέ καταγελῶνται καταγελῶντων ἐτέρων» γράφει ὁ ἱερός Χρυσόστομος (Λόγος Δ΄, Εἰς τήν ἐρμηνείαν τῆς Πρὸς Ρωμαίους Ἐπιστολῆς, P.G. 60, 415).

4. Οἱ ἄξονες τῆς ἰδεώδους Παιδείας.

Οἱ πηγές ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλοῦνται τά στοιχεῖα τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ - μορφωτικοῦ ἰδεώδους τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἶναι ἡ ἀγία Γραφή καί ἡ κλασσική ἐλληνική Γραμματεία. Τό ἐκπαιδευτικό ἰδεῶδες εἶναι ἡ συνισταμένη τοῦ ἐλληνικοῦ ὀρθοῦ λόγου καί τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί διαμορφώθηκε μέ τίς ἀναζητήσεις πολλῶν αἰώνων, ἐνῶ κορυφώθηκε τόν τέταρτο αἰῶνα. Ἡ ἐποχή τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἦταν τό τέλος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καί ἡ ἀνατολή ἐνός νέου πού ἔχει τά

γνωρίσματα δύο ειδών αναζητήσεων (τοῦ Ἑλληνισμοῦ καί τοῦ Χριστιανισμοῦ) πού συνέπραξαν καί γέννησαν τήν νέα ταυτότητά μας.

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες ἐπεξεργάσθηκαν τό συγκεκριασμό τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καί τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ἔγιναν οἱ κλασσικοί μύστες καί οἱ καλύτεροι ἐρμηνευτές τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Ἦσαν καί ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν οἱ πιό αὐθεντικοί Ἕλληνες Πατέρες καί διδάσκαλοι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας καί μάλιστα τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδοξίας μέχρι σήμερα.

Ἡ ὠφέλεια ἀπό τήν συζυγία χριστιανικῆς πίστεως καί Ἑλληνικοῦ λόγου ἦταν διπλή. Ὁ χριστιανισμός πλουτίσθηκε καί κατέκτησε τήν οἰκουμένη. Ἀλλά καί ὁ ἑλληνισμός εὐεργετήθηκε. Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας Πολίτης ἴσως νά εἶχε ἐξαφανισθεῖ ἂν κατά τόν τέταρτο καί πέμπτο αἰῶνα δέν συμφιλιωνόταν μέ τόν Χριστιανισμό. Αὐτή ἡ συμφιλίωση ὀφείλεται στούς Ἕλληνες Πατέρες.

Ἀπό τούς πατερικούς θησαυρούς θά ἀντλήσουμε τίς ἀπαραίτητες ἀρχές καί ἀλήθειες πού θά συντελέσουν στό δύσκολο ἔργο μας νά δημιουργήσουμε κατάλληλη παιδεία γιά τήν σημερινή γενιά καί γιά τό μέλλον.

Στά πρόσωπα τῶν ἁγίων Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες Ὁρθόδοξοι ἔχουμε τήν συνισταμένη τῆς Ἑλληνικῆς καί Χριστιανικῆς παρακαταθήκης, τρεῖς κορυφαίους διδασκάλους γιά νά μιμηθοῦμε.

Μέ πατρικές εὐχές

Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ

† Ὁ Καισαριανῆς, Βύρωνος & Ὑμηττοῦ Δανιήλ.